

Erindringer fra min barndom – Niels Peter Pedersen Sandby

Født den 25/9 1862 på Viekjærgård i Sandby som søn af gdm. Peder Jørgensen og hustru Ane Marie Mogensdatter. Min fader var også født i Sandby og kom 27 år gammel som bestyrer på Viekjærgård, hvor han blev gift med enken, som ejede gården. Hun var enke efter gdm. Kristian Nielsen.

Gården havde som de fleste andre gårde ligget i byen nederst på nordre side af byen og blev i 1797 flyttet til sin nuværende plads. Der var 4 små børn, 4 sønner, hvoraf den yngste var et år gammel, da far kom dertil, så der var nok at tage fat på og ikke penge i overflod, og sådan var det vel mange steder, og da fars hustru døde efter få års forløb, tilhørte gården altså min far med en lille udbetaling til stedbørnene.

Min moder var født på Birkelygård i Gislinge og havde en broder, der var med i krigen 1864, men han kom ikke hjem mere, formodentlig død på slagmarken eller i fangenskab. Mors familie var nok fattige, og hun måtte af den grund vogte både får og kvæg om sommeren og en del af efteråret. Køerne er næppe i de tider kommet på stald før hen ad november. Hun har sikkert været på hoveriarbejde på Gislingegården, naturligvis ikke så strengt som i ældre tider, hvor træhesten og andre torturretskaber blev brugt flittigt. Hoveriet var sikkert på den tid overgået til bestemte arbejder og bestemte dage og ikke helt efter herremandens eget lune og godtbefindende (det var sidst i 1840'erne), men derfor kunne det godt være til stort fortræd for fæsterne.

Min moder vogtede køer og får langs landevejen, og hun har fortalt at Frederik den 6. (Landsfaderen) kom forbi med hele sin stab, det var vel nok en oplevelse, som folk på den tid kunne leve længe på og have noget at tale om i lange tider derefter. De havde ikke så mange fornøjelser og adspredelser som nu, hvor det også har sket, at folk har taget et sted for at se kongen f. eks. ved kongerevy eller lignende. Da min moder blev voksen måtte hun ud at tjene forskellige steder og kom som husbestyrerinde til at tjene far, og det endte med giftermål i 1853. Vi var 4 søskende, hvoraf de 3 er døde for flere år siden.

Mine første erindringer fra min barndom var krigen mellem Frankrig og Tyskland i 1870. Fra første færd var Frankrig skyld i krigen for uvedkommende at se, et meget underordnet spørgsmål. Den 15. juli kom fredsbruddet, og det franske parlament vedtog krigsbevillingerne, men trods dette var Frankrig dårligt forberedt, så tyskerne havde let spil, og allerede den 2/9 kapitulerede den franske hær ved Sedan, hvor den franske hær og selve kejseren blev taget til fange, og i slutningen af januar 1871 kom fredsslutningen i stand, og Frankrig måtte gå ind på at betale 5 milliarder francs i krigserstatning, en uhyre sum i de tider. Men tyskerne undervurderede Frankrigs økonomiske hjælpekilder, og efter 2 års forløb var erstatningen betalt og franskmændene var atter herre i deres eget land.

Ved 6½ års alderen begyndte den mere alvorlige del af tilværelsen, nemlig skolegangen. Den var ikke altid lige let. Der skulle arbejdes hver dag, bøgerne skulle læres udenad, og da der var skolegang 4 dage om ugen i vinterhalvåret, var der ikke megen tid til læsning, men min broder, som var nogle år ældre end jeg, kom mig til hjælp. Jeg fik skyld for, at jeg var dum, så kunne hjælp nok være nødvendig, og da vi var 36 børn i 2. klasse, kunne der ikke blive megen tid for læreren til hver enkelt. Til leg var der ikke megen tid, men tiden gik hurtigt.

Jeg blev konfirmeret i Kundby kirke i 1876. I foråret 1876 havde vi fået en ny præst, men den gamle provst Formann havde tilladelse til at bo der nådsensåret ud. En dag kom provsten ned til os drenge, som opholdt os i gangen inden forberedelsen skulle foregå og spurgte os, om vil ikke ville lægge en måtte til hans søns dør; han var forpagter og boede i en anden bygning. Dertil turde vi jo ikke sige nej, men da vi havde udført arbejdet, kom forpagteren rød i hovedet af arrigskab og spurgte os, hvor vi turde vove at lægge den på trappestenen og ikke ind i stuen, men der blev som sandt svaret, at hans far provsten selv havde sagt, at vi godt kunne nøjes med at lægge den udenfor. Forpagteren respekterede formodentlig faderens ordre, da han hørte denne forklaring kom han hurtigere ud, end han kom ind. Det var en vandgang for vedkommende, vi ingen grund havde til at beklage, senere kunne vi få lov til at være i fred.

Lidt om forholdene på en almindelig bondegård i 1870-80

Folkeholdet hos mine forældre var gerne 2 voksne karle og tit en husmand til tærskning om vinteren. Tærskningen var på akkord, eller som det dengang blev kaldt til punnds. Der skulle tærskes 3 td rug eller 3 td hvede eller 4 td byg eller 5 td havre. For denne tærskning skulle daglejeren have 1 skæppe sæd efter kapiteltakst + kost. For nutidsmennesker var dette selvfølgelig en meget lille betaling, men det var et sundt arbejde og tit ved vintertid. Karlens arbejde var nærmest at lave langhalm til tækning, der var næsten hvert år tag, der skulle lappes eller fornyes. Tillige skulle karlene tærske havren, der var lettere at tærske, og der kunne hurtigt blive en stor bunke, endskønt det vel ikke altid var i akkordtempi.

Så skulle sæden kastes, altså sæd og avner skulle skilles, jeg har selv oplevet det. En øvet tærsker brugte en lille skuffe med kort skaft til dette arbejde og kunne næsten på denne skille sæd og avner fra hinanden. Så var det at rense det til salg eller udsæd. Kastemaskiner kendtes ikke i den tid. Far havde en gammel rensemaskine, som var udmærket til dette arbejde. Senere, da kastemaskinerne kom i gang, brugtes den om foråret til at give såsæden en ekstra rensning. Længere tilbage måtte pigerne rense sæden på et almindeligt sold, dette var et strengt arbejde, mor havde selv prøvet det.

Så skulle karlene køre i skov om vinteren for håndværkerne og andre og til mølle, og kreaturerne skulle også passes. Køerne blev sluppet ud i gården (det var en lukket gård) 2 gange om dagen for at vandes, hvordan end vejret var. Det var sundt for køerne at få frisk luft i lungerne og få rørt benene og musklerne hver dag. Der var sjældent sygdom, men de blev heller ikke overfodret i den tid. Køerne i den tid levede mest af hø og halm, men fars køer fik dog også skrå iblandet hakkelse.

Allerede i 1870,erne købte far tillige med flere andre mænd et damptærskværk, et af de første her på egnen. Arbejderne blev forundret herover, arbejdet blev taget fra dem, og da socialhjælpen ikke var opfundet den gang, havde arbejderne kun valget mellem arbejde og fattighjælp, og for en ærekær arbejder, stod fattigvæsenet som et skræmmebillede, hvorom det for alt i verden gjaldt om at komme udenom.

Om foråret måtte vi drenge vogte fårene til græsset voksede frem, så disse altså fårene kunne stå tøjrede. Når køerne var kommet på græs, skulle vi altså passe disse. Det var ikke noget let arbejde, når køerne var langt fra vandingsstedet, vi måtte kun trække 3 køer ad gangen, enten det var klart vejr eller regn. Når der var længst at trække, kunne det let blive 1 km for hver 3 køer. Men dagen var lang, vi havde tid nok. Jeg har en erindring fra 1873, altså fra min vogter tid i juni måneds første halvdel, mens køerne stod på græs i engene og kort før Lammefjorden blev inddæmmet. En nat blev det en forfærdelig storm og kulde fra nordvest, og da pigerne og vi drenge kom til malkning, var vandet trængt ind på engene og på lavere steder stod køerne i vand langt opad benene. Vi drenge måtte selvfølgelig straks have dem på tørt land, både for køernes og malkningens skyld, men det var ikke det værste.

Dragsholm havde så vidt jeg husker græsningsret på Lammeøerne ved Fårevejle St., her havde baroniet en del af sin egen besætning, men også en hel del fra omegnens mindre ejendomme, vel nærmest kvier. Det blev til en hel katastrofe. Henad middag kom køerne og kvierne fra Lammeøerne svømmende fra øerne, de var formodentlig gået i læ ved sydsiden, da vinden var nordvest, og er så skubbet i vandet af de efterfølgende dyr. Hos mine forældre blev flere af disse køer eller kvier, der var kommet levende i land, sat på stald. De var meget forkomne af det kolde bad. Flere af disse døde hjemme hos far, men alle de køer og kvier, der drev ad Gislinge til, var alle døde da de kom i land, de havde været længere i vandet og har ikke kunnet døjje kulden og anstrengelserne. Dagen efter kom baroniets lange høstvogne og hentede både de levende og døde hjem. Det var en begivenhed, der ikke let glemmes af den 11 års dreng, især når det er selvoplevet.

Når pigerne havde malket, måtte vi drenge være med at bære mælken hjem. Vi kunne om morgenen have indtil 6 spande mælk, som skulle bæres i åg, vi drenge og pigerne med måtte bogstavelig gå under åget. Der var ikke altid så megen mælk, når der var mindre mælk, måtte vi skiftes med pigerne om at

bære mælken. I høsten kunne det ske, at det var så mørkt, når der skulle malkes, at pigerne knapt kunne finde køerne til malkning, og vi drenge ikke kunne finde græsset til køerne, så måtte køerne selv finde dette og nøjes med det til om morgenen, som de kunne finde i tøjret, Klokken kunne blive hen ad 10 og mere, inden vi var færdige til at gå hjem. Det gjaldt selvfølgelig også de øvrige høstfolk.

I høsttiden måtte vi drenge også være med, det var tiest at træde høet sammen i stak, disse skulle trædes sammen fra bunden af. Høet var altid godt tørt, før det blev revet, ellers kunne dette ikke lade sig gøre, og bagefter måtte vi være med at rive rent ved stakkene og til sidst skulle der laves høbånd til at kaste over stakkene for at holde på høet for storm og uvejr. En slæberive af træ havde vi dengang hjemme hos far, den brugtes på agerjord også i sædhøsten, men på engene måtte vi rive med håndrive i fars tid. Vi kaldte det at rive strengegange, vi fulgte lige efter hinanden med håndrive, de svageste forrest, hvor der var mindst rivelse, og så fremdeles, det var selvfølgelig karlene, der gik bagest, hvor der var mest rivelse. Jeg har selv været med at bruge le 2-3 uger i 17-18 års alderen, det trak lidt slemt i lændemusklerne. Det var lange dage fra 6 om morgenen til sol gik ned om aftenen, og medynk var der ikke at vente på.

Pigerne var selvfølgelig med både i høslæt og sædhøst, og der var altid munterhed, hvor 4-6 unge var sammen og tit et par medhjælpere foruden, og det tit så godt, som altid med liv og lyst. I høslætten skulle vi følge solen, men i sædhøsten kunne der godt gå både 1 og 2 timer over den tid, før det blev fyraften. Men der var den fordel hos fader, at vi drenge, både middag og aften skulle være færdige samtidig med karle og pigerne. Dette var langt fra til alle steder. Dagene kunne være lange nok endda, men vi kendte ikke til andet. Skolen og lektierne skulle passes lige så godt for tjenestedrengene, som vi andre, jeg husker ikke far nogensinde har givet skolemulkt. Det var ikke mange steder, uden husbonden måtte give skolemulkt for tjenestedrengene. Det kunne også ske, at disse slet ikke kom i skole i sommertiden. Det kunne godt betale sig for landmændene at give mulkt, når de fik arbejde i stedet for. Mulkten var ikke stor i de tider.

Som tidligere anført kan jeg ikke indse at karlene blev overanstrengt om vinteren. Det samme kan ikke siges om pigerne, de havde nok om ørerne både sommer og vinter. I min barndom bagte vi rugbrød selv hjemme hos mine forældre. Sigtebrød blev brugt meget lidt, og skete det, blev dette købt hos bageren. Men jeg kan erindre, at både karle og piger fik et sigtebrød som julegave.

Den morgen, vi skulle bage, som vist var en gang om måneden, måtte pigerne tidlig op, de skulle have æltet dejen før malkningen. Far passede selv ovnen og brødene, han betroede ikke nogen anden dette arbejde. Jeg formoder, at ovnen blev opvarmet fra om aftenen forud, så at den kunne være varm til om

morgenen. Jeg har næppe været mere end en halv snes år, før vi begyndte at købe brød fra bageri. Efter malkning om morgenen skulle der kærnes, jeg har været med mange gange også før skoletid. Pigerne havde nok foruden, men kærningen overvågedes altid af min mor, når helbredet tillod det. Vi måtte hverken trække for stærkt eller for jævnt, når smørret skulle samle sig. Smørret blev solgt til en hønsekræmmer, som formodentlig samtidig har købt fjerkræ. Deraf navnet.

Et par år efter, at min broder havde overtaget fødegården i 1882, blev han og enkelte andre gårdmænd i byen enige om at sælge mælken til Svinningegården, da gårdmændene og især de mindre forbrugere, ikke kunne følge med i konkurrencen om smørrets kvalitet overfor det større landbrug, som allerede den gang havde begyndt at bruge centrifuger. Men det var meget små priser, de fik hos godsejeren, og da andelsmejerierne på det tidspunkt var begyndt at komme i gang, henvendte nogle af godsejernes kunder sig til ham om forhøjelse af mælkepriserne, men fik et bestemt afslag.

Efter at dette afslag var kommet, rejste der sig straks en stemning for at få bygget et mejeri enten Sandby sammen med Gislinge eller Kundby. Det sidste blev vedtaget og mejeriet bygget i Kundby og begyndte den 1. august 1887 sin virksomhed. Foruden disse 2 nævnte byer kom der også andelshavere med fra Torslunde. Enkelte holdt sig lidt tilbage, men efter en kort tids forløb, kom de med alle på en nær, som vedblev at være udenfor, til han mange år efter solgte sin ejendom, næppe til hans fordel.

Pigerne skulle også brygge øl dengang. Særlig om sommeren skulle der nogen øvelse til, inden øllet blev som det skulle være. Hver gang skulle der brygges øl af 2 skæpper malt, der skulle males på håndværk, dette arbejde skulle pigerne også hjælpe med til, tillige med en af os drenge, senere fik far en lille vindmølle, hvorpå vi malede til eget brug, altså kunne den også bruges til malt, men denne mølle blev senere solgt. Af disse 2 skæpper malt kunne der blive 4 fjerdinge, større end de, der for tiden fås fra bryggerierne. Efter at øllet var kommet på fjerdingerne, skulle disse klines til med ler for at holde luften ude, dette arbejde skulle gøres meget omhyggeligt.

Der blev tit lagt en fjerding øl hen til høsten, den blev brygget i marts måned, denne kaldtes for gammeltøl og blev drukket i rughøsten, som skulle kaldes den sværeste tid i høsten. Denne kunne godt have gæret så stærkt, så den kunne stige til hovedet, hvis en var lovlig ivrig til at smage den.

Pigerne skulle også vaske og klippe fårene forår og efterår. Ved dette arbejde var min moder gerne med, så længe kræfterne strakte til. Senere skulle ulden kartes, dette arbejde begyndte allerede om efteråret, når dagene blev kortere, og der blev aftensæde, så kunne mor begynde at spinde, som var hendes hovedarbejde det meste af vinteren. Mine forældre havde også en karl, der tog del i kartningen sammen med pigerne på lige fod med disse. I min barndom

foregik kartningen ved tællelys, som mor selv støbte i forme. Kartningen foregik den gang ved lys. Pigerne havde en lysestage midt på gulvet og på denne stage var der en skyder, der kunne skydes op og ned efter lysets længde. Herom måtte kartningen foregå, når der skulle nås nogen virkning af den dårlige belysning.

Imidlertid kom petroleumslamperne i brug, stenolie kaldtes petroleum i den tid. Men i begyndelsen var folk bange for, at lamperne skulle springe i luften, når de skulle tændes og derved lave ulykker. Det var fladbrændere den gang, der har næppe gået lang tid, før folk blev kendt med disse, men det varede dog en tid inden lamperne blev helt almindelige. Når pigerne var færdige med deres akkord med at karte, skulle de ud at malke ved ottetiden. Når de var færdige hermed blev klokken vel hen ad 9, kunne det vel heller ikke være for tidligt at holde fyraften. Lørdag aften var det sikkert pigernes friaften, men malkes skulle der alligevel. Henad jul havde pigerne særligt travlt med slagtning til husholdningen, og af bagning skulle der en del til, men var dagene korte, måtte aftenerne tages til hjælp, de var lange nok.

I 1887 begyndte agitationen for at få bygget et slagteri i Holbæk. Tyskerne havde lukket for indførsel af store svin, så situationen var kritisk. Handelsmændene arbejdede af al magt mod slagteriet, fortalte landmændene at disse ikke kunne slagte svin til udførsel og at risikoen var alt for stor, men trods dette blev slagteriet en kendsgerning, og allerede i december 1888 begyndte slagteriet sin virksomhed, En del holdt sig tilbage, turde ikke tage risikoen, men efterhånden gik det op for flere og flere, at det gik godt og tilgangen voksede, så der blev god fremgang i slagteriets drift. De to virksomheder var mægtige løftestænger for det danske landbrug, uden disse havde det set meget sort ud for Danmark i en så kritisk tid.

I min barndom altså i 1870- og 80erne begyndte forårsarbejdet noget senere end nu for tiden. Markerne var mindre drænet, mange steder slet ikke, min far havde begyndt at dræne i en mindre grad, men dog en begyndelse. Folk i de tider kunne heller ikke tænke sig at så før sidst i april eller først i maj. Ukrudtet fik for meget magt over sæden, da ingen kendte ukrudtsharven i den tid og kunne ikke bruges så længe sæden kun blev harvet ned. Jorden blev først behandlet med en let harve og tromlet med trætromle. Derefter skulle jorden have ro nogle dage for at ukrudtet kunne gro, inden den dybere behandling kunne foregå. Derefter skulle jorden harves med en træsvenskeharve med 15-17 jerntænder, så den var tung at løfte, især hvis der fandtes meget ukrudt i jorden f.eks. kvikrødder. Jorden skulle behandles 2 gange med svenskharven og derefter jævnes med en let harve før såningen, hvor vi dengang måtte gå med såsækken på nakken og strø det ud med hånden, gerne en td. af fire gange, altså 25 kg til hver såsæk, når en td. vejede 100 kg, det var tungt arbejde, når der skulle sås en halv snes td. om dagen.

Derefter skulle sæden harves ned med en svenskharve og atter med en let harve. Senere fik vi sæddækker til dette arbejde, så kom sæden ikke så dybt. Til sidst skulle der tromles. Derefter var forårsbehandlingen forbi for det år, nu kunne jorden ligge i ro indtil høsten. Det var en lang og besværlig omgang.

Nogen tid efter i maj måned skulle der skæres tørv til privat brug. 8 gårdmænd i Sandby havde købt en tørvemose et par miles vej fra hjemmet, der skulle skæres 2 højst 3 dage, men tørvfolkene skulle tidligt op de morgener, gerne mellem kl. 12 og 1 om natten, de skulle først køres en lang vej $\frac{3}{4}$ af den, den sidste $\frac{1}{4}$ måtte de nøjes med at gå, men køretøjet eller hestene skulle hentes hjem, dette sidste var drengenes arbejde. Jeg har selv prøvet turen både nat og dag, derefter i skole, det var en drøj tur. Til dette arbejde måtte pigerne også være med. Så havde vi brakmarken, det var mest helbrak, der skulle passes indtil høhøsten og imellem hø og sædhøst. Græsset skulle selvfølgelig slåes med le, som sæden skulle mejes med le, og sæden blev bundet med hånden, når dette arbejde skulle gå rask, kunne det snart blive lige så strengt som at bruge le og mejered.

Tørlægning af Lammefjorden

Forinden den store inddæmning af Lammefjorden fandt sted, havde baronen på Dragsholm taget planen op om en inddæmning af den vestlige del af fjorden, ca. 2000 td. land. Lammefjorden har efter geologernes mening ligget en del højere end senere hen. Der er fundet store egestammer på indtil $\frac{3}{4}$ meter i diameter og indtil 10 meter i længden, men derefter sænkede jorden sig atter og vandet trængte ind og ødelagde skovvæksten. Ved inddæmningen er disse store stammer kommet frem igen, friske som for 1000 af år siden, og enkelte af dem blev nu taget i brug både til bygningsbrug og til møbler, mærkeligt at tænke sig.

Dette forslag fra baronen kom frem straks efter krigen i 1864, men da han ikke magtede den sag på egen hånd, hverken økonomisk eller i andre henseender, måtte han fremføre sine tanker for andre mænd for at få den hjælp og støtte til arbejdets udførelse, som var nødvendig. Henvendelsen skete til Ahlefeldt Laurvigen, prokurator E. Jørgensen og kaptajn M. Rovsing. (Tre Vonners forfatter). Disse 3 mænd fandt planen meget tiltalende, kun dette, at disse mænd mente, at dæmningen skulle lægges meget længere mod øst, at så godt som hele Lammefjorden skulle inddæmmes.

Disse 4 mænd holdt et møde om denne sag i 1872, og den 10. marts samme år indsendte og androg de ministeriet om koncession (bevilling) på Lammefjordens tørlægning. Fjordbunden blev undersøgt og kortlagt. Dette arbejde blev udført af en kaptajn Brummer, som tog til hjælp en kaptajn Benzon. Der skulle også forhandles med lodsejerne, i alt 161 om at give afkald på deres rettigheder til at fiske, skyde og hente grus og sand, tang mv. Til fiskerne måtte der gives en erstatning, til 19 af disse på sydsiden på 960 kr.

og til 26 på nordsiden på 1600 kr., til færgemanden på Gundestrup Færgekro 20.000 kr. og til Holbæks fattigkasse 10.000 kr. Vandstanden skulle sænkes 15 fod.

Den 6. november 1872 enedes man om at danne et aktieselskab med en kapital på 2 millioner kr. kaptajn Brummer havde lavet overslaget, hvor efter hans beregning tørlægningen skulle koste 1½ million. Aktierne skulle udbydes, hver aktie skulle lyde på 4000 kr. og der skulle altså udstedes 500 aktier. Deraf overdrages de 340 aktier til en bank i Hamborg, altså 2/3 af aktierne. Tyskerne havde jo penge nok, de havde fået de 5 milliarder franc af Frankrig som erstatning efter krigen. Danskerne skulle overtage de 160 aktier. På disse betingelser ville Hamborg gå med, men samtidig med, at denne aktietegning var afsluttet, kom en større katastrofe, nemlig stormfloden den 13. november 1872 og var næved at have kuldkastet hele planen.

På Lolland og Falster gennembrødes dæmninger og diger og forårsagede i høj grad store oversvømmelser. Dette indjog en sådan skræk i hamborgerne, som erklærede, at man ville trække sig tilbage. Men efter nogen betænkningstid kom hamborgerne alligevel med, da en tysk oberst, som havde gennemgået betænkningen, havde beroliget dem. Dermed var pengespørgsmålet i orden.

Den 23/1 1873 blev stiftelsesdag for Lammefjordens Tørlægning. Til bestyrelse valgtes lensbaron Zytphen Adeler, generalmajor Kauffmann, geheime-etatsråd Trap, bankdirektør Glückstadt, grosserer Bernburg, landstingsmand Larsen og grosserer Harald Hansen. Den 28/1 1873 konstituerede de sig og valgte Zytphen Adeler til formand og prokurator Jørgensen til juridisk rådgiver og sekretær. Den 18/3 1873 meddelte ministeriet, at det havde udstedt Kgl. bevilling til koncessionsindehaverne om tilladelse til at begynde dæmningen. I § 11 pålægger det selskabet at anlægge en kørevej på 10 alens bredde på indersiden af dæmningen. Såfremt selskabet ikke overholdt denne bestemmelse, ville selskabet tabe sin ejendomsret til arealet, og selskabet skulle deponere 50.000 kr. til staten for overholdelse af sine forpligtelser og betale en bøde til staten på 5000 kr., såfremt inddæmningen ikke er færdig til den fastsatte tid.

Der skulle straks begyndes på arbejdet, og dette skulle være færdigt i 1873. En ingeniør overtog arbejdet, men gik fallit. På samme måde gik det et andet firma Høgh & Stratbøcker efter at have sat en stor sum penge til. Aktieselskabet og nu selv fat med den prøvede ingeniør Benzon som leder. Den 3/4 1873 begyndte arbejdet og der blev gravet det første spadestik. Dens længde ville blive 2.400 meter. Den skulle hæve sig 3½ meter over daglig vande, og kronen foroven skulle være 1 og 2/3 meter bred.

Dæmningen påbegyndtes både på nordsiden Odsherred og fra sydsiden Audebo og nåede sammen 21/9 1874. Om vinteren måtte arbejdet ligge stille, men arbejdet begyndte atter i 1874, og den 12/10 (1877) kunne

landvæsenskommissionen melde dæmningen for færdig efter koncessionen. Der brugtes 600.000 kubikmeter jord, et stort foretagende. Kanalens længde omkring Lammefjorden ville blive 5 1/3 mil.

Jeg, som er opvokset ved det lille vand Lammefjorden, må med forundring tænke tilbage på den tid, da bølgerne i stride strømme gik mod kysten og ind over engene, og så nu hvor der bygget, kultiveret og plantet skov, hvor der engang i fjerne tider har været skov, noget vi mennesker ikke har let ved at forstå, men kendsgerninger kan bevise det. Nu gentager dette sig på en naturlig måde. Må jeg have lov til at benytte disse ord: "Det lyder som et eventyr, et sagn fra gamle dage". Det er vel noget af et under, dette som her er sket på 68 år, noget jeg selv har oplevet. Det var nok et stort foretagende. Nutidsmennesker vil vel smile lidt ved storheden. Men der var da folk, der turde vove noget også i den tid.

Niels P. Pedersen
Sandby